

Onvoltooid VERLEIDEN TIJD

Slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog praten niet graag over hun ervaringen, maar met hun kleinkinderen hebben ze vaak een opmerkelijk goede band, waarin niets verzwegen wordt. Drie grootouders en hun kleinkinderen over de generatieoverstijgende impact die de oorlog nog steeds op hen heeft.

De Joodse vader van Karla Nooter (88) werd in Auschwitz vermoord. Karla geeft nu voorlichting over de oorlog op scholen en zet zich in voor Stichting Struikelsteentjes in Gorinchem. Samen met haar zoon Ronald en kleindochter Irina (29) bezocht ze Auschwitz.

Karla:

‘Op 19 februari 1943 stonden twee mannen van de Sicherheitsdienst voor de deur om mijn vader op te halen voor verhoor. “Als je vanmiddag uit school komt, is papa weer thuis,” zeiden ze. Maar hij is nooit meer thuisgekomen. Ik was elf jaar en mijn jeugd was voorbij.

Mijn moeder moest gaan werken om ons te onderhouden. Ze was vaak ziek, galsteenaanvallen, dan zorgde ik voor mijn broertje van drie. Begin 1945 was er niets meer te eten in Amsterdam; we lagen hele dagen op bed van de honger. Uiteindelijk zijn we naar Friesland gelopen, op zoek naar opvangadressen. Mijn moeder ging terug naar Amsterdam en liet ons daar achter. Mijn broertje kwam bij een fijn boerengezin terecht – ik woonde in bij een slaager waar ik hard moest werken. Ik voelde me heel eenzaam.

Toen mijn moeder ons in juni 1945 haalde, zei mijn broertje: “Ik wil niet met die vrouw mee.” Door hongeroedeem was ze onherkenbaar geworden. In onze oude buurt in Amsterdam was alles gesloopt voor brandhout. Toch bleven we er, voor het geval mijn vader terug zou komen. Pas in 1950 hoorden we dat hij in Auschwitz is vermoord.

Op mijn twintigste ben ik getrouwd. We kregen twee zoons. Over de oorlog sprak ik niet met hen, ik wilde ze niet opzadelen met mijn verdriet. Toen zij het huis uit gingen, ben ik ingestort. Ik kon niet meer werken. Tweeënhalf jaar psychotherapie heeft geholpen. Volgens de psychiater moest ik nog een rouwproces doorlopen. Mijn man en ik besloten daarom Auschwitz te bezoeken.

Eenmaal daar zijn we meteen weer omgedraaid. Later ben ik toch nog een paar keer teruggegaan, een keer met mijn zoon en Irina. Mijn kleindochter stelde me allemaal vragen. Dat staat me nog goed bij. Eindelijk kon ik er met mijn familie over praten. Ik hield haar hand vast en dacht: ‘Mijn vader hebben ze van me afgepakt, maar nu heb ik toch weer iets van mezelf.’

Irina:

‘Mijn oma en ik zijn altijd close geweest. Alles was bespreekbaar, maar ik voelde als kind al dat het pijnlijk voor haar was om over de oorlog te praten. Toen op school de oorlog aan bod kwam, ging ik haar toch vragen stellen. Op mijn achttiende ging ik voor het eerst met mijn oma mee naar een herdenking, in Vught. Ik moest erg huilen van de verhalen die de slachtoffers vertelden en begreep iets beter wat er in mijn oma omging.

Een paar jaar geleden wilde ik met mijn oma en mijn vader naar Auschwitz. Mijn vader hield het altijd af, hij was bang voor zijn emoties. Maar ik heb hem overgehaald. Ik voelde heel sterk dat we dit moesten doen.

Het is niet voor te stellen wat voor afschuwelijke dingen daar zijn gebeurd. Vooral het ernaastgelegen kamp Birkenau maakte indruk op me; de grootte was overweldigend. In Auschwitz leerde ik meer over onze familiegeschiedenis. Oma’s vader en andere familieleden zijn daar omgebracht. Mijn oma is een sterke vrouw, ze laat niet veel los en ik heb haar nooit zien huilen. Mijn oma’s zwijgen maakte indruk – af en toe kneep ze even in mijn hand. Het ging mij er vooral om dat er sámen waren.

Sinds de reis kan ik kleine tegenslagen beter relativeren. Ik zie intolerantie nu scherper en kom op voor groepen die onder vuur liggen. Maar het belangrijkste is dat ik nog meer begrip heb gekregen voor mijn oma. Ik vind haar nu nog mooier dan ik haar al vond. Ik bewonder het dat ze zo warm is, ondanks alle ellende die ze heeft meegemaakt. Het is een lieverd, die altijd voor me klaar staat en dingen van me weet die ik niet aan mijn ouders vertel.’ ▶

TEKST DORINE VAN DER WIND FOTOGRAFIE BREND A VAN LEEUWEN

‘Door onze Auschwitzreis samen vind ik mijn oma nog mooier dan ik haar al vond’

'DE DETAILS HEEFT HIJ ONS ALTIJD WILLEN BESPAREN'

Ben Urich (97) was twintig toen hij gevangengenomen werd door Japanse soldaten en tewerkgesteld werd bij de beruchte Birmaspoorlijn. Nooit sprak hij over die tijd, totdat hij wakker werd na een operatie, dacht dat hij terug was in een barak en wist: nu is het tijd om de familie erover te vertellen. Onder wie kleindochter Claire (34).

Ben:

'In 1942 werd Nederlands-Indië bezet door de Japanners. Mijn broer Jaap en ik hadden voor het Koninklijk Nederlands-Indisch leger gevochten en na de capitulatie gingen we naar huis in Soerabaja. Daar moesten we ons melden. Ik had net een splinternieuwe fiets en parkeerde die nietsvermoedend in de stalling bij het postkantoor. Die fiets heb ik nooit meer teruggezien want wij werden onmiddellijk geïnterneerd. Eerst zaten we in een kamp in Soerabaja, later gingen we per boot en lopend naar de werkkampen in Birma. Britse en Nederlandse militairen moesten daar een spoorlijn aanleggen. Gelukkig werd ik met Jaap in dezelfde ploeg ingedeeld. We zijn de hele oorlog samen opgetrokken. Per persoon moesten we elke dag één kubieke meter zand afgraven en in zakken naar het talud dragen.

Ik wist al snel dat ik ervoor moest zorgen dat ik zo sterk mogelijk bleef. Alleen dan had ik kans om te overleven. Daarom hielp ik vaak de Engelse jongens die water moesten pompen. Laat mij dat maar doen, zei ik dan.

Toch werden we steeds magerder, want we kregen alleen pap en dunne soep te eten. Ik zamelde kostbaarheden in bij mijn medegevangenen, en 's nachts sloop ik het kamp uit om die te ruilen voor eten. Dat ging een paar keer goed fout. De Japanse wachters

kregen me te pakken en tuigden me af voor de ogen van de anderen. Een keer werd Jaap erbij geroepen. We werden tegenover elkaar gezet en hij moest mij slaan. Hij sloeg hard, anders zouden de Jappen het overnemen. Ook hebben de Jappen mijn armen en benen een keer vastgebonden en me in de brandende zon gehangen. Dat was de eerste keer dat ik mijn grote, sterke broer zag huilen.

Na de oorlog was alles anders. Indonesië werd onafhankelijk en iedereen die voor Nederland had gevochten of gewerkt, was ineens de vijand. Mijn vader raakte zijn baan kwijt, Jaap en ik werden gezocht. We zijn zo snel mogelijk met de hele familie het land uit gevlucht.

In Nederland zijn we een nieuw leven begonnen. Jaap overleed jong en ik heb met niemand meer over de oorlog gepraat. Totdat ik op mijn 86e wakker werd na een operatie, ijlend. Ik dacht dat ik in de barak in het kamp lag. In paniek schreeuwde ik om mijn vrienden. Later dacht ik: straks ben ik er niet meer en dan heb ik mijn verhaal nooit verteld. Toen ik weer thuis was, ben ik gaan praten.'

Claire:

'Na de operatie zei mijn opa: "Ik wil dat jullie weten wat er in de oorlog met mij is gebeurd." Ik durfde hem eerder nooit te vragen naar zijn kampervaringen. Hij vertelde altijd de stoere verhalen, niet wat de vreselijke ervaringen met hem gedaan hebben. Dat hij aan zijn handen en voeten werd opgehangen, hoor ik nu voor het eerst.

Bij de dodenherdenking op de Dam in 2018 hebben mijn opa, mijn nichtje en ik samen een krans gelegd voor de omgekomen slachtoffers in Azië. Er is ook een filmpje over ons vertoond. In die periode hebben we veel over zijn oorlogservaringen gesproken. Hij vertelde anekdotisch, alsof het grapjes waren, bijvoorbeeld dat ze in de pan met soep plasten die de Japanners zouden gaan eten. Uiteindelijk vertelde hij ook over de martelingen – die heftige details had hij ons altijd willen besparen.

Ik kende mijn opa daarvoor alleen als een heel lieve, leuke opa. Maar zijn heftige verleden hoort ook bij hem, en ik ben blij dat ik die verhalen nu ook ken. Op school leerden we weinig over de oorlog in Indonesië, wat je er hoorde was politiek en abstract. Door de verhalen van mijn opa heb ik nu een levendig beeld van die periode in de geschiedenis.

Ik ben zwanger van mijn tweede kind. Als de kinderen groot genoeg zijn, zal ik de verhalen van mijn opa aan ze doorgeven, want ik wil dat mijn kinderen zich altijd realiseren dat vrijheid een kostbaar bezit is.' ►

'Mijn broer Jaap overleed jong. Daarna heb ik met niemand meer over de oorlog gepraat'

TEKST LINDA HUIJSMANS FOTOGRAFIE BRENDA VAN LEEUWEN

'DE TRANEN KWAMEN PAS TOEN WE SAMEN WESTERBORK BEZOCHTEN'

Jacqueline Turfkruyer (86) heeft als Joods meisje concentratiekamp Theresienstadt overleefd, doordat ze als ruilmiddel werd gebruikt om Duitse krijgsgevangenen te bevrijden. Haar moeder werd in Sobibor vermoord. Kleinzoon Frank van der Lende (31) is radio-dj.

Jacqueline:

'Toen ik mijn dochtertje een keer over de oorlog vertelde, begon ze zo hard huilen dat ik besloot er nooit iets over te zeggen tegen haar jongere broertje, de vader van Frank. Maar met Frank is het anders. Hij is inmiddels volwassen en geïnteresseerd in mijn verhaal.

Als ik nu beelden zie van mensen op de vlucht, leef en voel ik met ze mee. Als kind liep ik ook zo met mijn hele familie vanuit onze woonplaats Antwerpen naar de Franse grens, om in Calais op de boot naar Amerika te gaan. Dat lukte niet, omdat de Duitsers inmiddels tot daar waren opgerukt. Daarna zijn mijn moeder en ik op de fiets vanuit Antwerpen naar Amsterdam gegaan, omdat mijn moeder dacht dat het daar veiliger was en ze er familie had wonen. Ik ging er gewoon naar school – ik zag er niet Joods uit. Mijn zus en vader voegden zich later ook bij ons. Toen de razzia's begonnen, konden mijn zus en ik bij oude burens schuilen. Toen mijn vader en moeder opgepakt werden, zijn mijn zus en ik direct ondergedoken, maar ik ging nog wel naar school. Op een dag werd ik uit de klas gevestigd en met mijn zusje op transport gezet naar Westerbork, waar mijn vader nog zat. Mijn moeder was inmiddels weggevoerd naar Sobibor. Aan de tijd in Westerbork heb ik niet eens zulke nare herinneringen; als kind speel je met andere

kinderen, zelfs daar. Het lukte mijn vader ons weg te houden van de transporten.

Pas in 1948 kregen we van het Rode Kruis het bericht dat mijn moeder vergast was. Ik had al die tijd de hoop gehouden dat ze terug zou komen. Je hebt je moeder nog zo nodig als je tien jaar bent. Ook later, bijvoorbeeld toen ik voor het eerst in verwachting was, bleef ik haar ontzettend missen.

Ik heb altijd gezorgd voor afleiding, nog steeds heb ik een volle agenda. Toen de kinderen ouder waren, heb ik gesprekken gevoerd met een psycholoog van de Stichting '40-'45. Het was fijn om mijn verhaal kwijt te kunnen, maar het verdriet om mijn moeder is nooit overgegaan. Zoiets werkt door in de opvoeding van je kinderen, ik heb ze veel te veel verwend. Na wat ik had meegeemaakt, gunde ik ze een heel gelukkig leven.'

Frank:

'De allereerste keer dat ik met mijn oma over de oorlog sprak, zat ze bij mij in de auto op de achterbank. Ik reed haar na een familiebijeenkomst naar huis. Haar verhaal moet worden verteld, wist ik toen. Ik heb haar geïnterviewd voor een radio-uitzending in de nacht van 4 op 5 mei. Door de microfoon ontstond afstand. Het was net alsof ze over iemand anders sprak, zonder emotie. De tranen kwamen pas toen we samen Westerbork bezochten. We stonden bij het monument van een treinspoor waarbij de rails omhoog krullen, en daar bleek het verdriet over haar moeder nog heel groot. Dat litteken draagt ze haar hele leven met zich mee – net als de frustratie en de woede, vooral over hoe koel de ontvangst in Nederland was na de oorlog.

De oorlog was altijd abstract voor mij, nu pas zie ik hoe groot de invloed ervan op mijn leven is geweest. Al op de basisschool was ik er heel gevoelig voor als kinderen werden buitengesloten. Alles draait bij mij om inclusiviteit: iedereen mag meedoen en is welkom. Het is de reden dat ik me inzet als Ambassadeur voor de Vrijheid én dat ik radiomaker ben geworden. Voor mij voelt dat urgent.

Uiteindelijk zijn mijn oma en haar zus naar Theresienstadt gedeporteerd, het getto-concentratiekamp in Tjechië. Ze zijn als ruilmiddel voor Duitse krijgsgevangenen ingezet en in Zwitserland opgevangen, waar ze warm zijn onthaald. Doordat de grens naar Zwitserland destijds openging, leeft mijn oma nog. Dat kleurt je kijk op vluchtelingen. Ik zie het als mijn taak om het verhaal van mijn oma door te vertellen.' ■

'Ik heb mijn kinderen
veel te veel verwend.
Na wat ik had mee-
gemaakt, gunde ik ze een
heel gelukkig leven'

TEKST DORINE VAN DER WIND FOTOGRAFIE BREND VAN LEEUWEN

